
**SERBEST ZAMAN KULLANIMI: SIRADAN SERBEST ZAMAN
ETKİNLİKLERİ VE SİSTEMLİ SERBEST ZAMAN ETKİNLİKLERİ****THE USE OF LEISURE TIME: ACTIVITIES OF SERIOUS LEISURE
AND CASUAL LEISURE****Sibel ARSLAN^{†*}****ÖZET**

Bu çalışmanın konusu insan yaşamında giderek artan serbest zamanın kullanımındaki farklılıklar ve bu farklı serbest zaman kullanımının taşıdığı risk ve sağladığı yararlarıdır. Bu ayrımın farkına varılması, serbest zamanın bireysel ve toplumsal getirilerine daha fazla erişebilmek adına gereklidir. Bu çalışmada serbest zaman, Türkiye’de bugüne kadar hiç üzerinde durulmamış olan sıradan ve sistemli serbest zaman etkinlikleri bağlamında, farklı boyutlarıyla incelenmiştir. Sonuç olarak, serbest zaman kullanımındaki farklılıklara yönelik bilgi verilerek, daha fazla getirisi olan sistemli serbest zaman etkinliklerine dikkat çekilmiş ve yaygınlaştırılması ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Serbest Zaman Kullanımı, Sıradan Serbest Zaman Etkinlikleri, Sistemli Serbest Zaman Etkinlikleri

ABSTRACT

The subject of this study is gradually increasing differences in human beings’ life and the risks or benefits of using disparate leisure time. Realizing the difference is necessary to reach both individual and social benefits of leisure time. In this study leisure time is analyzed in various perspectives and this is investigated in casual leisure and serious leisure contexts which have not been studied in Turkey so far. In conclusion, by informing the differences in the use of leisure time, serious leisure time activities are emphasized and suggestions are presented to make these activities prevalent.

Key words: Use of Leisure Time, Casual Leisure Activities, Serious Leisure Activities

^{*} Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu. E-posta: sibelarslan@kku.edu.tr

1. GİRİŞ

Serbest zaman, insan yaşamının her dönemine yerleşmiş, bireysel ve toplumsal gelişmişlik ve yaşam kalitesi gibi birbiriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Serbest zaman çağı olarak adlandırılan modern çağda, hemen her alanda olduğu gibi serbest zaman alanında da çarpıcı değişiklikler görülmekte, çok büyük bir çeşitlilik içeren serbest zaman etkinlik yumağı içinde, doğru tercih yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bugün herkes eski dönemlere oranla daha fazla serbest zamana sahiptir. Ve çoğu insan, hayatlarını değiştirmekte olan serbest zamanı, gelişi güzel kullanmaktadır.

İnsanların sahip oldukları serbest zaman süresinin, yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde giderek arttığı ve hatta bugünün insanının çalışma yaşamından daha fazla serbest zamana sahip olduğu bilinmektedir. Ancak serbest zamanların giderek artması, kişisel ve toplumsal yaşamda birçok kazanım sağlarken, bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu kazanımlar ya da olumsuzluklar serbest zamanın nasıl kullanıldığı ile direkt olarak bağlantılıdır.

Alanyazın araştırmasıyla derlenen bu araştırmanın amacı, serbest zaman kullanımındaki farklılıkları ve bu farklı serbest zaman kullanımının sağladığı yararlar ve taşıdığı riskleri ortaya koymaktır.

1.1. Serbest Zaman

İnsanların zaman kullanma biçimlerinde benzerlikler vardır. Zamanın bir kısmı mal veya hizmet üretmek için yani çalışma zamanı olarak kullanılır. Bir kısmı ev ve aile sorumlulukları, bir kısmı toplumsal sorumluluklar için ayrılırken; bir kısmı yemek yeme, uyuma gibi yaşam işlerine harcanır. Bunlardan geriye kalan zaman ise serbest zamandır. Serbest zaman etkinlikleri “kişinin zorunlu uğraşları dışında kalan ve kullanma biçiminde tamamen özgür olduğu serbest zamanlarında, maddi kazanç sağlama amacı gütmeyen, herkese göre değişen amaç ve yöntemlerle ve tamamen kişisel tercihlerle yapılan etkinliklerdir” (Arslan, S., 2010, 22, 29).

Bugün geçmişe oranla insanların sahip oldukları serbest zaman dilimi giderek genişlemektedir. Avrupa standartlarına göre, 80 yıllık bir insan ömrünün %32’lik zaman dilimi serbest zaman olarak şekillenirken, bu oran Türkiye’de kent insanında %40 civarındadır (Küçüktopuzlu, Gözek, Uğurlu, 2003, 36). Bir yaşam süreci eğrisinde serbest zaman dilimi, iş zaman diliminden yaklaşık olarak dört kez daha büyüktür (Meiskopf’den aktaran: Terekli ve ark., 2000, 148).

Yaşamda bu kadar büyük yer kaplayan serbest zamanların boşa harcanması, bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle serbest zamanların rastlantılara bırakılması, hem bireysel hem toplumsal açıdan kayıptır. Eğlenmenin, dinlenmenin yanında serbest zamanda seçilen etkinlik türlerinin bireysel ve toplumsal kazanımlar sağlaması önemlidir. Ancak serbest zamanın getireceği yararları ulaşabilmek için, bu zaman diliminde ne tür etkinliklerin yapıldığı oldukça önemlidir. Son yıllarda serbest zaman etkinliklerinde, yapılış biçimi ve sağladığı yararlar açısından bir ayrıma gidildiği görülmektedir.

Etkinliklerin katılımcılara belirgin biçimde farklı deneyimler sunması ve farklı ruh halleri oluşturmaları dikkate alınarak yapılan sınıflamanın temellerini Stebbins atmış; Dünya Serbest Zaman ve Rekreasyon Birliği de bu sınıflamayı kullanmıştır. Serbest zaman şöyle sınıflandırılmaktadır (Stebbins, 1999; World Leisure and Recreation Association (WLRA), 2001; WLRA, 2003).

- Sıradan serbest zaman etkinlikleri,
- Sistemli serbest zaman etkinlikleri.

1.2. Sıradan Serbest Zaman Etkinlikleri

Hiç eğitim gerektirmeyen ya da çok az gerektiren sıradan serbest zaman etkinlikleri, kişi için oldukça doyurucudur. İçsel ödülleri anında kazanıldığı ve temel amacı eğlenmek, zevk almak olan kısa süreli etkinliklerdir. Sıradan serbest zaman etkinliklerinden alınan doyum da kısa sürelidir ve hiçbir şekilde bir kariyer sunmaz. Sıradan serbest zaman etkinlik biçimleri birbirinden çok farklı olabilir; parkta gezinme, havai fişek gösterisi izleme, pikniğe gitme ve öğle sonrası kestirmenin yanında, sapkın serbest zaman etkinlikleri de bunlara dâhildir. Çeşitleri arasında şunlar sayılabilir: Oyunlar (amatör olanlar da dâhil), dinlenme (oturmak, kestirmek, amaçsızca dolaşmak), pasif eğlence (TV, müzik dinlemek), aktif eğlence (şans oyunları, parti oyunları), sohbet, duygusal uyarılar (yemek, içmek, geziye çıkmak) (Stebbins, 1999; Stebbins, 2007, 22; World Leisure Organization, 2001; World Leisure Commission on Education, 2000).

Sıradan serbest zaman etkinliklerinden bazı yararlar elde edilebilir. Örneğin zaman zaman yaratıcılık ve keşiflerin oluşmasını sağlayabilir. Ancak bu tarz keşif ve yaratıcılıklar, bir sorunu çözmek için yapılan girişimlerden sonra değil; düzenli olmayan denemeler sonucunda, şans eseri ya da anlık buluşlarla sağlanır. Sıradan serbest zaman etkinlikleri yoğunluk içermezler. Daha çok yenilenme, yaratıcılık gibi olaylara odaklıdır. Ancak bu tarz etkinliklerin sağladığı dinlenme, özellikle yoğunlaştırılmış etkinlikler süre-

since genel dayanıklılığı artırdığı için uzun süren etkilere sahip olabilir. Ayrıca bu tür etkinlikler kişiler arası iletişimi kurmaya yardım ederek bireysel gelişim sağlayabilir (World Leisure Organization, 2001).

Sıradan serbest zaman etkinlikleri içinde en önemli alanlardan birini, ‘eğitici eğlence’ olarak isimlendirilen etkinlikler oluşturur. Bu etkinlikler televizyon, film izleme, müzik dinleme, kitaplar ve makaleler okuma gibi kitlesel eğlence anlayışından kaynaklanır. “Katılımcılar bunları yaparken içinde yaşadıkları dünyanın fiziksel ve sosyal maddelerinin farkına varırlar. Bir kelimeyle özetlemek gerekirse, tek nefeste hem eğitilirler hem de eğlenirler” (World Leisure Organization, 2001).

Ancak sıradan serbest zaman etkinlikleri, sayılan kısa süreli yararlarının yanında, seçilen etkinliğin çeşidine bağlı olarak bazı olumsuz durumlara da neden olabilmektedir. Örneğin yanlış seçilen sıradan serbest zaman etkinliklerinde, sorunlu bireyler olağandışı davranışlara yönelebilirler. Sıradan serbest zaman etkinlikleri, böyle bir risk taşımasına ve içinde farklı bir kimlik bulunamayacak kadar kısa süreli, gelişigüzel ve basit olmasına rağmen; insanlar genellikle bu etkinlikleri küçümsemez ve uzak durmaz (Stebbins, 1999).

1. 3. Sistemli Serbest Zaman Etkinlikleri

Hem kişisel hem de sosyal ödülleri sağlayan ve ekonomik çıkarların gözardı edildiği bir çevrede oluşan sistemli serbest zaman etkinlikleri; katılımcıların, önemli ve ilginç bulduğu amatör, hobisel veya gönüllü bir etkinliği, sistematik bir şekilde takip etmesidir. Bu tür etkinliklerde katılımcılar, yoğun bir doyum sağlayacakları ve özel beceri, bilgi ve deneyim kazanacakları, çalışma dışı kariyerlere yönelirler. Belirli etkinliklerde, katılımı sağlayan uğraşlar yavaş yavaş büyür ve tipik olarak; özel becerilerin ve bilginin başlaması, gelişimi, kurulması, devam ettirilmesi ve azalması aşamaları görülür (Stebbins, 1999; Stebbins, 2007,22; WLRA, 2001, 203; Jones and Symon, 2001, 272; Brown, McGuire, Voelkl, 2008, 75; World Leisure Commission On Education, 2000).

Sistemli serbest zaman etkinliklerinden birkaçıyla meşgul olmak, çok az veya hiç para gerektirmez. Düzenli veya devamlılık gerektiren bir eğitim olmadan öğrenilebilir. Bunların içinde amatörcü ilgilenilen birçok bilim alanı (botanik, kuşlar, böcekler, meteoroloji, arkeoloji, yerel tarih vb.), harcama gerektirmeyen ya da çok az gerektiren hobiler (doğa etkinlikleri; yarışma niteliğindeki amatör sporlar; satranç, dama vb. oyunlar) ve beşeri bilimler sistemli serbest zaman etkinliği sağlayabilirler (Stebbins, 1999).

Sistemli serbest zaman etkinliklerinin bir diğer özelliği ise 1) kendini gerçekleştirme, 2) öz zenginleşme, 3) kendini ifade etme, 4) yenilenme, 5) başarıma duygusu, 6) kişisel imajını geliştirme, 7) sosyal etkileşim ve aidiyet duygusu yaratma ve 8) etkinliğin sonucunda ortaya konan fiziksel ürünleri (örn. resim, mobilya parçası) içeren sekiz çeşit sürekli yararı ya da sonucu kapsamaktadır. Bir diğer yarar ise diğer sekiz yarara göre daha kısa süreli olan, istediğini yapabilme veya sadece eğlenmedir. Bu yarar sıradan serbest zaman etkinlikleriyle daha fazla ilişkilendirilmesine karşın, sistemli serbest zaman etkinliklerinden de sağlanmaktadır (Stebbins, 1999).

Görüldüğü üzere sıradan ve sistemli serbest zaman etkinlikleri, katılım biçimi ve kazanımlar açısından farklılıklar taşımaktadır. Dolayısıyla sıradan serbest zaman etkinliklerine gelişigüzel bir şekilde katılmak, sistemli serbest zaman etkinliklerinininki ile aynı sonuçları vermemektedir (Brown, McGuire, Voelkl, 2008, 92). Bu nedenle sıradan ve sistemli serbest zaman etkinliklerinin kullanımında bireysel ve toplumsal bir farkındalık yaratmak gerekmektedir. Çünkü serbest zamanın doğru kullanımında önemli yeri olan ve özellikle üzerinde durulması gereken sistemli serbest zaman etkinlikleri, formal veya devamlılık gerektiren bir eğitim olmadan öğrenilebilir olmasına karşın, toplumun sadece %15-25’lik bir kesimi sistemli serbest zaman etkinlikleriyle ilgilenmektedir (Stebbins, 2007, 22).

1.4. Serbest Zaman Kullanımının Yararları ve Olası Riskleri

Yaşamının kayda değer bir kısmı, serbest zamanla geçer ve birinin serbest zamanındaki uğraşları, gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir ve onun ileride nasıl bir insan olacağına etki eder. Serbest zamanın nasıl kullanıldığı, aynı zamanda kişisel ilgi ve hedeflerin güvenilir bir göstergesidir. Bu nedenle serbest zamanlardaki kişisel gelişim, anlık bir etki, rastlantı ya da şansa bırakılmamalıdır. Zamanı, çalışma yaşamının zorunluluklarından ve diğer sosyal çatışmalardan uzak bir şekilde, uygunca kullanabilmenin sınırsız yolu vardır ve seçenekler arasından bir tercih yapılmalıdır. Ancak kişisel ilgi ve seçimler her zaman olumlu sonuçlar getirmeyebilir. Serbest zaman, eğer doğru tercihler yapmak için bir altyapı varsa ve buna bağlı olarak sosyal katkı fırsatları sunuyorsa değerlidir. Serbest zamanın her şeyin iyisi için olumlu bir şekilde ya da tam aksine, bireylerin ve diğer insanların zararına kullanılabilir olması nedeniyle; serbest zaman seçimlerinin akıllı bir şekilde yapılması gerekir. Çünkü bireysel seçimler rastlantı ya da şansa bırakılırsa, serbest zaman etkinliklerinde uygun olmayan değersiz uğraşlar seçilebilir. Bu nedenle serbest zaman değerlendirme, dikkatli ve temkinli planlamanın öznesi olmalıdır (Sivan and Ruskin, 2000, 13, 18).

Serbest zamanların giderek artmasına karşılık, kullanımının küçük bir azınlığın eline geçerek, nerdeyse evrensel bir mal haline gelmesi, serbest zaman kullanımı açısından büyük bir tehlike oluşturmaktadır (Sivan and Ruskin, 2000, 18). Bu ticarileşme, serbest zamanı bir piyasa ürünü haline getirmiş ve serbest zaman tüketim ideolojisi tarafından metalaştırmıştır (Arslan, H., 2005, 56). Serbest zamanları hedef alan ticari ortamın, daha fazla kâr amacıyla kişi ve toplum çıkarlarını göz ardı etmesi, hem bireysel, hem toplumsal temelde serbest zamanlarla ilgili bir takım olumsuzlukların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumda, serbest zaman etkinlikleri için iyi-kötü ya da olumlu-olumsuz ayırımı giderek daha fazla yapılmaktadır.

Bunun yanında serbest zaman lehine genel bir sempati olması, genellikle tehlikesiz ve mutlak iyi görülmesi de serbest zaman tercihlerinde yanlışlıklara neden olmaktadır. Çünkü serbest zamanın yıllardır tamamıyla yararlı olduğu düşünülmüş ve serbest zaman, olumsuz bir şekilde değerlendirmeye fırsat vermeyecek biçimde tanımlanmıştır. İnsanların serbest zamanlarında sorun yaratan etkinlikler yapabilecekleri asla kabul edilmemiştir. Oysa serbest zamanların, bazı olumsuz davranışların oluşmasına neden olduğu da bilinmektedir. Serbest zaman; vandalizm, uyuşturucu ve alkol kullanımı, şiddet eylemleri ve belirli tipte sömürücü cinsel davranışları içeren olağandışı davranışların da yerleşebildiği, bir yalnızlık ya da durgunluk zamanı olabilmektedir. Bu yüzden, bugün serbest zamanın bir risk mi, yoksa fırsat meselesi mi olduğu fikrine çok daha fazla dikkat çekilmektedir (Caldwell, 2005, 20; Sivan and Ruskin, 2000, 14; WLRA, 2001, 202).

Bunun yanında zaman zaman kontrolden çıkan insanları, olumsuz ilgililerinden vazgeçirerek, olumlu bir çizgiye çekmek için serbest zamanların doğru etkinliklerle değerlendirilmesi, verimli bir yol olarak düşünülmektedir. İnsanları olumlu bir çizgiye çekebilecek etkinin daha çok “sistemli serbest zaman etkinlikleri”nde olduğu belirtilmekte, bu tür etkinliklere yönelenler, olumsuzluklara daha az eğilimli olmaktadır. Ancak herkesin serbest zamanlarında olumlu getirileri olan etkinliklerle ilgili olmadıkları da ortadadır. Bu nedenle insanları serbest zamanlarında etkin olmaya ve özellikle serbest zamanlarda yaşanabilecek olumsuzlardan kaçınmaya ya da vazgeçirmeye ikna etmede sistemli serbest zaman etkinliklerinin kullanılması gerekmektedir (Stebbins, 1999).

İlgili alanyazın serbest zamanın doğru kullanılması durumunda sağlanabilecek yararlar bulunduğunu göstermektedir. Serbest zaman deneyimi; iyi ruh hali, kendine güven, kendi kendine karar verebilme yetisi gibi duyguların oluşmasını sağlar ve duygusal sağlığı artırır. Günlük sorunlardan kaçabilmeyi, can sıkıntısı ve stresten kurtulmayı sağlar. Bu yararlarıyla bir an-

lamda yeniden doğmanın, yeni bilgi ve beceriler edinmenin bir yoludur. Yoğun iş yaşamının getirisi olan yabancılaşmayı engeller. Kişilerin toplumsallaşmasını ve toplumsal yaşamın sürekli olmasını sağlar. Fiziksel sağlığın ilerlemesine yardımcı olur. Kişisel değerlerin sorgulanmasını sağlar ve birey için neyin önemli olduğunun anlaşılması için fırsat yaratır. Çalışma ve okul yaşamının kişiye veremeyeceği özgürlük hissi verir. Utangaç ya da içe kapanık insanlar, ortak ilgileri olan grup etkinliklerine katıldıklarında, iletişim becerilerini ve özsaygılarını geliştirir. Yeni insanlarla tanışma, yeni şeyler öğrenme ve değerli bakış açıları edinme olanakları yakalamalarını sağlayarak, bireylerin ufuklarını genişletir. Özellikle grup içindeki etkinliklerde sergilenen davranışlar, birçok kişinin öğrenmesinde olumlu bir model olabilir (Aydoğan ve Gündoğdu, 2006, 223; Gordon and Caltabiano, 1996; Kılbaş, 2001, 20; Lewis, 2003, 343; Öpözlü, 2006, 68–69; Süzer, 2008; www.lifespan.org).

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern çağın zorunlu getirilerinden olan serbest zaman, giderek herkesin hayatına daha fazla oranda yerleşmektedir. Ancak serbest zamanın artması, birçok kazanımı ya da olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Serbest zamanın getirebileceği olumsuzlukların farkında olmamak, bu zararlı durumların artmasına neden olmaktadır. Bu olumsuzlukların yerleşebildiği sıradan serbest zaman etkinlikleri, ticari ortama daha fazla fırsat sunduğu için daha çok tercih edilmekte ve serbest zamanlardaki olumsuz yaşantıların da yaygınlaşmasına aracılık etmektedir.

Ancak her sıradan serbest zaman etkinliği mutlaka olumsuzluklara, kötü davranışların yerleşmesine aracılık eder diye bir önkoşul yoktur. Uygun etkinlikler seçildiğinde sıradan serbest zaman etkinliklerinin de olumlu kazanımları olabilmektedir. Bu nedenle bireylerin ve toplumların yaşamına, sıradan ve sistemli serbest zaman etkinliklerinin dengeli bir biçimde yerleştirilmesi gerekir.

Bu dengenin kurulabilmesi için öncelikle toplumun serbest zaman kullanımı ve serbest zaman kullanımındaki farklılıklar konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Bireylerin dolayısıyla toplumun, sıradan ve sistemli serbest zaman etkinlikleri hakkındaki farkındalıkları arttığında, elbette ki sistemli serbest zaman etkinlikleri daha istenilir olacaktır.

Ancak bu eğitim rastgele olmamalı, okullar, Halk Eğitim Merkezleri gibi eğitim kurumları ve halka serbest zaman hizmeti sunmakla görevli yerel yönetimler, serbest zaman eğitimi konusunda işbirliği yapmalıdırlar. Resmi

ya da özel kurum ve kuruluşların da sunacağı hizmet içi eğitimlerin bu konuda katkısı olacaktır. Ayrıca serbest zaman kullanımı konusunda bir bilinç oluşturulmasına en yaygın katkıyı sağlayabilecek unsurlardan birisi de kitle iletişim araçlarıdır. Yine Milli Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimlerin katkılarıyla hazırlanacak TV programları ve medyada yer alacak haberlerin, serbest zaman kullanımında bir bilinç oluşturulmasında önemli katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Serbest zamanlarda kişisel ve toplumsal temelde daha fazla yarar sağlayacak etkinliklere yönelimi sağlamak için, bu tür etkinlik hizmetinin yaygın biçimde sunulması gerekmektedir. Hizmet yelpazesi ne kadar geniş tutulur ve ulaşılabilir olursa, sunulan etkinlikler ne kadar çeşitlendirilirse, talep de o derece artacaktır. Hem özel, hem kamu kurum ve kuruluşlarına ve yerel yönetimlere özellikle daha fazla yarar sağlayacak olan sistemli serbest zaman etkinliklerinin sunumu konusunda önemli ve yadsınamaz görevler düşmektedir.

3. KAYNAKÇA

- Arslan, H. (2005). Tarihsel ve İdeolojik Bir Kavram Olarak Boş Zamana Sosyolojik Bir Bakış. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, S. (2010). Yetişkin Kent Halkının Belediyelerin Serbest Zaman Eğitimi ile Rekreasyon Etkinliklerinin Sunumuna ve Yaşam Kalitesine Etkisine İlişkin Görüşleri (Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği.,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydoğan, İ., Gündoğdu, F.B. (2006). Kadın Öğretim Elemanlarının Boş Zamanlarını Değerlendirme Etkinlikleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, Yıl: 2006/2, 217–232.
- Brown** Carolla A., Francis McGuire, Judith Voelkl (2008); The Link Between Successful Aging and Serious Leisure. *Int'l. J. Aging and Human Development*, 66 (1) 73–95.
- Caldwell**, Linda L. (2005, February); “Leisure and health: why is leisure therapeutic?”, *British Journal of Guidance & Counselling*, 33 (1), 7-26.
- Gordon** Winsome Rose; Caltabiano, Marie Louise (1996); “ Urban-Rural Differences in Adolescent Self-Esteem, Leisure Boredom and Sensation-Seeking as Predictors of Leisure-Time Usage and Satisfaction”, *Adolescence*, Vol. 31, 1996; www.questia.com 27.01.08 tarihinde alınmıştır.
- Jones**, Ian; Symon Graham (2001); “Lifelong learning as serious leisure: policy, practice and potential”, *Leisure Studies* 20, p: 269–283.

-
- Kılbaş, Şükran** (2001); *Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme*, Adana, Anaca Yayınları.
- Küçüktopuzlu, Faik; Gözek, Karcan; Uğurlu Aklan** (2003); “Boş Zaman Rekreasyon İlişkisi ve Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Faaliyetlerini Değerlendirmeye yönelik Bir Araştırma”, *1.Gençlik Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (21-22 Mayıs 2003), 33-45, Ankara.
- Lewis Susan** (2003, October); “The Integration of Paid Work and the Rest of Life.Is Post-Industrial Work the New Leisure?”, *Leisure Studies*, 22, 343-355.
- Öpözlü Ayfer KÖYÇÜ** (2006); *Çağımızda Değişen Sağlık Bilincinin Sportif Rekreasyona Katılım Düzeyine Etkisinin Araştırılması (Kütahya Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Sivan Atara; Ruskin, Hillel** (2000), *Leisure Education, Community Development and Populations with Special Needs*, , New York, CABI Publishing.
- Stebbins, Robert A.** (1999); Serious Leisure, Leisure Education, and Wayward Youth, www.soci.ucalgary.ca adresinden 04.04.2008 tarihinde alınmıştır.
- Stebbins, Robert A.** (2007), Serious Leisure: A Perspective for Our Time, *FUTURE SURVEY*, 29:9/346 (A), September 2007, p.22.
- Süzer, Melda** (2008); “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları”, <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr>.
- Terekli, Serdar; Erkan, Mert; Heper, Evrensel; Katırcı, Hakan** (2000); Serbest Zaman Endüstrisi İçerisinde Rekreasyon Soru, *1. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi Bildirileri, Cilt II*, editör: İbrahim Yıldızan, Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Spor Yönetim Bilimleri, s: 146-152, 26-27 Mayıs 2000, Ankara.
- World Leisure And Recreation Association (WLRA)** (2001); “*World Leisure and Recreation Association International Position Statement on Leisure Education and Youth at Risk*”, Chair: Hillel Ruskin, Leisure Sciences, 23:201–207.
- World Leisure And Recreation Association (WLRA)** (2003); “*World Leisure and Recreation Association International Position Statement on Leisure Education and Community Development*”, Chair: Hillel Ruskin, Leisure Sciences, 25:97–100.
- World Leisure Organization** (2001); “*Working Document on Casual Leisure*”, www.worldleisure.org, adresinden 01.06.08 tarihinde alınmıştır.
- World Leisure Commission On Education** (2000); “World Leisure International Position Statement On Educating For Serious Leisure”, Prepared by

Robert A. Stebbins, www.worldleisure.org, adresinden 20.06.2008 tarihinde alınmıştır.

- “*Healthful Leisure*”, www.lifespan.org, adresinden 20.06.2008 tarihinde alınmıştır.

* * * *